

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

DOI Number: 10.58659/estad.1246918

Cilt: 6 Sayı: 1 Mart 2023

ss. 95-111

Makalenin Geliş

Tarihi

02/02/2023

Makalenin

Kabul Tarihi

15/03/2023

Yayın Tarihi

28/03/2023

“BİZİM YUNUS”UN ŞİİRLERİ HAKKINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME¹

Yusuf YILDIRIM²

ÖZET

Tasavvufi şiiirleriyle asırlarca Anadolu insanının ruh ve düşünce dünyasına seslenen Yunus Emre, yaşadığı asırdan ve muhitten konuşan ama sözleriyle hâlâ bu tazeliği koruyan ender Türk sūfilerinden biridir. Fikirlerini şiiirin imkânlarından yararlanarak iletmesi açısından tasavvufi düşünce tarihindeki konumu kadar Türk edebiyatı tarihi yönüyle de önemli bir değerdir. İnanıldığı değerler ve peşinde olduğu hakikat Türk şiiirinin en berrak ve duru haliyle fakat güçlü birer deyiş olarak halkın ruhunda asırlarca yankılanmıştır. Yunus Emre o kadar sevildi ki şiiirleri Anadolu'nun en ücra köşelerinde elden ele gezdi, ayrıca sevilen her şiiir ona mal edilir oldu. Birçok şiiiri bestelenerek tekkelerde ve mahfillerde dinî duyguları besleyen önemli bir enstrüman haline dönüştü. Ne var ki onun tarihî şahsiyeti hakkında bilinenler oldukça sınırlıdır. Bu bilinenlerin çoğu da “Bizim Yunus”u menkıbelerin ardındaki solgun bir görüntüye dönüştüren çelişkili detaylardan ibarettir. Bu yüzden hayatı hakkında verilen her bilgi

¹ Bu Makale Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından 10 Temmuz 2021 yılında düzenlenen “I. Uluslararası İslam Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu: Yunus Emre” toplantısında “Bizim Yunus Derken” başlığıyla sunulan bildirinin genişletilerek gözden geçirilmiş halidir.

² Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı ABD., yasef_yildirim@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0324-3927

tarihte yaşamış “ete kemiğe bürünen” Yunus Emre’den çok zihinlerde inşa edilmiş birer Yunus imajıdır.

Yunus Emre’nin karanlıkta kalan tarihî şahsiyeti gibi bugün mevcut şiirlerin ona aidiyeti meselesi de oldukça sorunludur. Sözlü kültür içinde dilden dile dolaşan ve sonraki nesle aktarılan Yunus Emre şiirlerine “Yunus” mahlaslı başka şairlerin manzumelerinin karıştığı bilinmektedir.

Bu makalede Yunus Emre’ye isnat edilen bazı şiirlerin muhtevaları göz önünde bulundurularak genel bir değerlendirme yapılacaktır. Bu konuda neşredilen Yunus Emre divanları ve şiirlerin ona aidiyetine dair yapılan yorumlar esas alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Türk Tasavvuf Şiiri, Tasavvuf, Mahlas, Yunus-i Güyende.

A GENERAL EVALUATION ABOUT THE POEMS OF “OUR YUNUS”

ABSTRACT

Yunus Emre, who has spoken to the spirit and thought world of Anatolian people for centuries with his Sufi poems, is one of the rare Turkish sufis who speaks from his century and environment but still preserves this freshness with his words. It is an important value in terms of literary history as well as its position in the history of mystical thought in terms of conveying his ideas by making use of the possibilities of poetry. The values he believed in and the truth he pursued resonated for centuries in the souls of the people in the clearest and clearest form of Turkish poetry, but as powerful sayings. He was loved so much that his poems traveled from hand to hand in the most remote corners of Anatolia, and every favorite poem became his property. Many of his poems were composed and turned into an important instrument that nourishes religious feelings in lodges and environment. However, what is known about his historical personality is quite limited. Most of these known ones consist of contradictory details that turn “Our Dolphin” into a pale image behind the fairy tales. Therefore, every information given about his life is an image of Yunus built in the minds rather than Yunus Emre, who lived in history "incarnated".

Like Yunus Emre's obscure historical personality, the issue of belonging to him today is quite problematic. It is known that the poems of other poets with the pseudonym Yunus were mixed with the poems of Yunus Emre, which were circulated from one word to another in the oral culture and transferred to the next generation.

In this article, a general evaluation will be made by considering the contents of the poems attributed to Yunus Emre. This will also be based on the information given about Yunus Emre's divans and the poems' belonging to him.

Keywords: Yunus Emre, Turkish Sufi Poetry, Sufism, Makhlas, Yunus-e Guyende.

GİRİŞ

Yunus Emre Türk edebiyatı tarihinin yanında tasavvuf düşüncesi tarihi için de önemli bir şahsiyettir. Hayatına dair bilinenler sınırlıdır. Bilinenlerin çoğu da “gerçek” Yunus’u belli-belirsiz bir imaj halinde sunan çelişkili ayrıntılardan ibarettir. Sezai Karakoç’un ifadesiyle; halk, belki de, şairliğine gösterdiği saygıdan dolayı onun hayatını şiirselleştirmiştir.(Karakoç, 2012: 25) Bir diğer ifadeyle o sanki şairin sadece bir isimden ibaret olduğunu bilinçli olarak tercih ederek gerçek kimliğini arka planda tutmak ister gibidir. Modern edebiyatın yenilerde keşfettiği “yazarın ölümü”³ fikrini çağlar öncesinden haber veren bir mütefekkindir. Onun nazarında asıl mesele vermek istediği mesajdır ve bunu da şiirin imkânlarıyla dile getirmiştir. Bu sebeple, hayatı hakkında yazılan her metin “ete-kemiğe bürünen”, yaşamış gerçek Yunus’tan ziyade muhayyilede inşa edilmiş ve kişiden kişiye değişen bir Yunus imajıdır.

Tasavvufun en zor ve anlaşılması problemleri meselelerini şiir dilinin imkânlarından faydalanarak büyüleyici bir üslupla dile getiren Yunus Emre, inandığı prensiplerin ve savunduğu ideallerin en yalın şekilde Anadolu insanının ruhunda yankı bulmasını sağlamıştır. Bu, onun Anadolu tasavvuf edebiyatının kurucu isimlerinden sayılmasının en önemli amilidir. Bestelenen şiirleri asırlar boyunca meclislerde ve tekkelerde icra edilmiş, halkın dinî duygularını ifade eden birer araç olmuştur.

Yunus Emre hakkında son yıllarda yapılan faaliyetlerin nicelik olarak arttığı görülmektedir. Bu durum oldukça memnuniyet vericidir. Akademik muhitlerde yapılan bilimsel çalışmaların yanısıra Yunus’u tanımaya dair yoğun çeşitli kurum ve kişiler tarafından bir faaliyet yürütüldüğü gözlemlenmektedir. Popüler ve akademik yayınlar, konferanslar, ilmi toplantılar, diziler vs. farklı şekillerde yürütülen bu faaliyetlerle Yunus Emre’nin şahsiyeti ve fikirleri daha iyi bir şekilde görünür hale gelmekte; ismi ve düşüncesi üzerindeki siyah ve kalın sis bulutu biraz daha aralanmaktadır.

Geçtiğimiz yıllarda Yunus Emre, vefatının 700. yıldönümü dolayısıyla çeşitli etkinliklerle anılmıştır. Onun vefatı, insanlık için telafisi mümkün olmayan acı bir kayıptır. Ancak verdiği mesajlarla ismi ebedileşen Yunus Emre, “her dem yeniden doğmayı” başaran nadir şahsiyetlerdendir. Özeleştirii yapmak gerekirse, mütefekkir yetiştirmekte özellikle son asırda biraz cimri davranan

³ Okur merkezli bir metin okuma yaklaşımı olup, okur olmadan metnin var olamayacağını öne sürer. Bu yüzden yazıldığı andan itibaren metnin yazardan bağımsızlaştığını ve okur metne yaklaştığında kendi yorumuyla metni yeniden inşa ettiğini belirtirler. Bu okuma yaklaşımı için bkz. (Barthes, 2013: 65)

memleketimiz için Yunus Emre'nin bedenen olmasa da ruhen ve fikren hâlâ aramızda dolaşması, bize ruhi yolculuğumuzda rehberlik etmesi açısından önemlidir.

Anadolu irfan geleneğinin temelini atan ve ona istikamet tayin eden Yunus Emre, tarihî şahsiyeti ve yaşadığı hayat bakımından kimliği tam net olmayan bir isimdir. Bunda, sufi halk şairleri hakkında genellikle sessiz kalmayı tercih eden tezkirecilerin büyük etkisinin olduğu muhakkaktır. İlahileri Anadolu'nun her köşesinde büyük bir vecd ve coşku içinde okunan, adeta dinî bir vecibe gibi hafızalarda saklanan Yunus Emre, halkın nazarında unutulmamış, sözlü gelenek halinde ismi sonraki nesillere aktarılmıştır. Anadolu'nun farklı yerlerinde ismine izafeten tesis edilen onlarca makam, halkın onun isminin unutulmasına gönlünün razı olmadığına bir işarettir. Bu yüzden Yunus Emre hakkında bildiklerimiz neredeyse tamamen halk muhayyilesinin bir tezahürü olan menkıbelerden ibarettir.

Yunus Emre'nin karanlıkta kalan tarihî kişiliği gibi bugün mevcut manzumelerin ona aidiyeti meselesi de problemlidir. Bu durum daha çok şiirlerinin sözlü kültür aracılığıyla günümüze ulaşmasından kaynaklanmaktadır. Yunus Emre şiirlerine aynı mahlaslı başka şairlerin şiirlerinin karıştığı bir gerçektir. Bu da şiirlerinin bir araya getirildiği her neşirde, okuyucunun farklı şiirlerle ve dolayısıyla farklı bir Yunus Emre portresiyle karşılaşmasına neden olmaktadır. Mevcut yazma nüshalardan ve mecmualardan hareketle Yunus Emre şiirlerini ayıklamak için uzun bir mesai harcayan Mustafa Tatcı bu durumu şöyle açıklar: “*Divan’da verdiğimiz 415 şiirden başka, elimizde 300 kadar daha “Yunus” mahlaslı şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin başka Yunuslara ait olduğunu sanıyoruz.*” (Tatcı, 1991: 41)

Bazı şiirlerin ona aidiyeti hakkında yapılan ilmî tartışmalar Yunus Emre'ye dair sorunlu bir başka alana daha neden olmaktadır ki o da, Yunus Emre'nin fikrî yapısını net bir biçimde tespit etmektir. Bu da bizi yine ilk soruna çekmektedir: Mevcut şiirlerin hangilerinin ona ait olduğunun tespiti meselesi. Aksi halde “Bizim Yunus”un hangi Yunus olduğu sorusu hep bir muamma olarak kalacaktır. Ne var ki yapılan onlarca divan neşriyatı, birçok ilmî toplantı ve akademik faaliyetler sonucunda bunun, görüldüğü kadar kolay bir mesele olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü Yunus Emre şiirleri çoğunlukla sözlü kaynaklardan derlenen divan nüshası ve mecmualardan elde edilmektedir. Hal böyle olunca, birbirinden farklı biçim, üslup ve mahiyete sahip ve sayıca birbirini tutmayan şiirlerden gerçek Yunus'a ait olanlarını ayıklama konusunda ciddi bir sorun ortaya çıkmaktadır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalarda Yunus Emre'nin şiirlerinin tespiti konusunda birbirinden farklı ölçütler kullanılmıştır. Bazı neşirlerde Yunus Emre'nin şiirlerini ihtiva eden divan nüshalarından en eski olanları esas alınmıştır.⁴ En eski nüshaların bile Yunus Emre'nin vefatından çok sonra tertip edildiği dikkate alındığında bu kriterin tek başına gerçek Yunus Emre'nin kaleminden çıkan şiirleri gün yüzüne çıkaramayacağı açıktır. Bunun yanında en eski nüshalarla birlikte çeşitli mecmua ve cönklerde Yunus mahlaslı şiirlerin tenkitli olarak incelendiği ve gerçek Yunus'un şiirlerinin üslup ve dil bakımından diğer şiirlerden ayıklandığı çalışmalar da yapılmaktadır. (Tatçı, 2011) Yunus Emre'nin olgunluk dönemi ile ilk evrelerde söylediği şiirler arasında dil ve üslup bakımından bazı farkların olması tabiidir. Dikkatli davranılmadığı, yani tenkitli neşir sırasında nüsha farklarının gösterilmesinde uygun ve doğru tercihlerde bulunulmadığı takdirde bu kriterin de Yunus Emre'nin sıhhatli ve kusursuz bir divan nüshasını ortaya koymasına zor görünmektedir. Fuad Köprülü de *Yunus Emre Divanı'nın* güvenilir bir nüshasını elde etmek için şiirlerin “lisani tedkik”e göre incelenmesi gerektiği görüşündedir. Ona göre Gülşehri, Âşık Paşa ve Sultan Veled'in eserleri gibi o döneme ait olduğu kesin olarak bilinen eserlerdeki dil özellikleri ile Yunus Emre'nin çeşitli divan nüshalarındaki ve mecmualar içindeki şiirleri karşılaştırılmak suretiyle yeni ve güvenilir bir nüsha elde edilebilir:

“Anlaşıyor ki, Yunus -bir dîvân tertibi maksadı gütmeyerek- birçok ilâhîler söylemiş ve ayrı ayrı mecmûalarda -az çok birtakım farklarla- tespit edilmiş olan o ilâhîlerden dîvân tertip edilmiştir. Aynı ilâhînin çeşitli yerlerde birbirinden çok farklı olması bundan dolayıdır ve yine bundan dolayı, elimizdeki basma veyahut yazma dîvânı lisan tarihi bakımından güvenilir bir vesika sayamayız. Yunus'un lisân ve edebiyat tarihi bakımından güvenilir bir dîvânını tertip edebilmek için, belirttiğimiz esas noktaları gözden ayırmayarak, çeşitli yazmaları ve muhtelif mecmualardaki dağınık parçaları toplamak, sonra o devir dil mahsûllerinin -yani o devirdeki Anadolu Türkçesinin- husûsiyetlerine göre kuvvetli bir lisanî tenkitle karşı karşıya bırakarak “Reconstitution philologique” sûretiyle yeni bir nüsha meydana getirmek gerekir.” (Köprülü, 2003: 272-273)

Ancak bunda da şöyle bir sorun dikkati çekmektedir: Çoğu sözlü kültürden aktarılan Yunus şiirlerinin, daha sonraki asırlarda yazıya geçirilirken

⁴ Faruk Kadri Timurtaş'ın hazırladığı neşir, *Yunus Emre Divanı'nın* en eski nüshası olan Fatih Nüshası'ndan aynen aktarılmıştır. Timurtaş, kitabını tanıtırken, “Şimdi bu neşirle, Yunus Emre'ye ait olduğu şüphe götürmeyen bütün şiirleri bir araya getirmiş bulunuyoruz.” ifadelerini kullanır. (Timurtaş, 1980: IV)

müstensih tarafından o dönemin dil husûsiyetlerine göre tekrar düzenlenmiş olma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durumda Yunus'un yaşadığı dönemin dil özelliklerini taşımadığı için bu şiirlerin Yunus Emre'ye ait olmadığını iddia etmek ne kadar isabetli olabilir? Kaldı ki şiirleri bir araya getiren en eski nüsha Fatih Kütüphanesi'ndeki nüshadır ve Yunus Emre'nin vefatından yaklaşık bir asır sonra istinsah edilmiştir.

Bu yazıda, Yunus Emre şiirlerinin tasavvufî düşünce tarihindeki yeri ve bunların tasavvuf şiirinde hangi gelenek içinden söylenen manzumeler olduğu tartışılacaktır. Bu tartışmanın sonunda, şiirlerin ona aidiyeti meselesinde kullanılan diğer kriterlerle birlikte bu kıstasın da -iddialı olunmamakla birlikte- değerlendirmeye tabii tutulması teklif edilecektir. Ama bunu söylerken amacımız, diğer kriterlere alternatif sunmak ya da onların artık geçerliliğini yitirdiğini ve Yunus Emre şiirlerinin tespitinde sadece bu açıdan bakılması gerektiğini belirtmek değildir. Aksine kullanılan kıstasların hepsinin belli ölçülerde değerli olduğunu ama bunların yanında bu kıstasın da kullanılmasının faydalı olacağını düşünüyoruz. Ama önce sufi gelenekteki iki farklı telakki, yani tasavvufun aşk ve zühd düşüncesi hakkında kısa bir gezinti yapalım.

Bizim Yunus Derken

Tasavvuf düşüncesinde Allah'a ulaşmanın iki önemli yolundan bahsedilir. Bunlar; Basra tasavvuf mektebinden Hasan Basri'nin etrafında teşekkül eden derin bir *hüzün* ve *korku anlayışı* ile Rabiâtü'l-Adeviyye tarafından başlatıldığı söylenen *aşk yoludur*. Hüzün ve korkunun hâkim olduğu zühd anlayışında Allah'ı zikir, ibadet, cennet ümidi ve cehennem korkusu öne çıkarken, Allah aşkını esas alan meşrepte ise dünyevi ve uhrevî beklentilerden ziyade Allah'ın cemaline kavuşma isteği -bizce- en temel vasıftır. Çünkü onlara göre kâinatın yaratılışı ilahî aşkın bir sonucudur. Sufiler arasında kudsi hadis olarak büyük ilgi gören "Ben gizli bir hazine idim." sözü de bu çerçevede yorumlanır, yani kâinat Allah'ın hüsn sıfatının tecelli etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. (Uludağ, 1991: 18-21) Bu görüşe göre evren baştan sona mutlak güzelliğin izleriyle doludur ve her zerrede o güzelliği görmek mümkündür. Ehl-i hal olarak da bilinen bu sufiler daimî bir vecd ve istiğrak içinde kendilerini Hakk'ın mutlak hüsnünün huzurunda hissederler. Bütün kâinattan ve uhrevî mükâfat fikrinden azade bir biçimde tam bir murakabe hali yaşarlar.

Bu iki meşrebin Allah tasavvurlarında da farklı bakış açıları mevcuttur. *Sekr* (sarhoşluk) halini tecrübe eden âşık sufiler, Allah'ın dünyaya içkin olduğunu,

her yerde hazır ve nazır olduğunu ve O'nunla birleşme imkânının her an var olduğunu düşünürler. Her şeyde O'nun güzelliğini gören bu bakış açısına sahip sufiler Allah'ın ancak sevmeye layık olduğunu vurgularlar. Sahv (uyanıklık) halini tecrübe eden salik ise Allah'ın gaib ve mutlak aşkın varlık olduğuna vurgu yaparlar. Allah'la âlem arasında açık bir fark gözetilen bu anlayışta Allah'ın celal sıfatları hâkimdir. (Chittick, 2003: 76-79) İlahî aşkın sarhoşu olan sufilerde genellikle şeriat vurgusu çok azdır; Allah'ın vahdetinde fanî olma düşüncesiyle yaşadıkları derunî bir tecrübeyi dile getirirler, bu yüzden de Allah'ın rahmetinden emin davranırlar. Zühd ve takva sahiplerinde ise şeriatın sınırları bağlayıcıdır, Allah'ın gazabından endişe duyarlar ve kulun Rabbi ile ilişkisinde edebi gözetirler.

“Bizim Yunus” olarak bilinen Yunus Emre'nin şiirleri tasavvufî düşünce geleneğindeki bu iki farklı tarz açısından değerlendirildiğinde, İsmail Hakkı Bursevi'nin (ö. 1137/725) ifadesiyle “makalat-ı tevhid ve kelimat-ı irfan”dır. Bursevi, Yunus Emre hakkındaki düşüncesini *Rûhü'l-mesnevî*'de şöyle ifade eder:

“Mahkîdir ki Yunus Emre yigirmi sene kadar şeyhi Tapduk Emre kuddise sırrhümâ hizem-keşlik eyleyip celb ettiği hatabı tab'-ı müstakîmi gibi râst getirmiş. Şeyh bir gün istikâmet-i hatabın veçhinden suâl etdikde ol dahi bu kapıya eğrilik sığmaz, demiş. Şeyh bu sözü istihsân edip mukâbelesinde bi-tarîki'l-mükâfât var, imdi Yunus'um söyle, diye nutk eylemiş, Bu nefes sebebiyle Yunus Emre'den bu kadar makâlât-ı tevhîd ve kelimât-ı irfân sâdır olmuş ki, kimseye makdûr değildir. Anunçün bu bâbda hâtimetü'l-müteahhirîndir. Zirâ söylemediği mazmûn kalmamış ve Türkî sözlerde onun kelimâtına muâdil gelmemiştir. Kendi tercümânü'l-gayb ve lisânü'l-feyz ve kâlib-ı nazmı rûhu'l-meânî-perver ve hân-ı ma'rifetine erbâb-ı feyz tufeylidir.” (Güleç, 2017: 155)

Bursevi'nin tanımlamasında geçen tevhid ve irfan kelimelerinin aşk yolunu takip eden sufilerce sıkça kullanılan terimler olduğu malumdur. Dolayısıyla “Bizim Yunus”un sözleri (burada Yunus'a nispet edilen şiirlerin büyük çoğunluğu, demek daha doğru olabilir.) şeriat sınırları içinde kalan zühd ve takva edebiyatı ürünleri olmaktan ziyade, mutlak cemalin tesiri altında kalan sufinin yaşadığı manevi tecrübenin aktarıldığı coşkun manzumelerdir. Bu sözlerde fikrin tesiri altında kalan bir niyaz değil, gönlünde Rabbi'ne karşı duyduğu aşkla coşan dervişin sonsuzluğuna uzanan feryadını duymak mümkündür. Onun şiirleri, Fuad Köprülü'nün tespitleri doğrultusunda, Ahmed Yesevi'nin “zâhidane ve müttakiyane telakkileri”nden (Köprülü, 2003: 205) ziyade İbnü'l-Arabî ile Mevlânâ'nın vahdet-i vücûd anlayışına daha yakın

durmaktadır. Yesevi'nin irşad amacıyla söylenmiş, adeta vaaz kürsüsünden irad edilen manzum hitabelerinin aksine, Yunus Emre'nin sözleri her yerde açık ve net olan mutlak cemalin karşısında heyecana kapılan ruhun kanat çırpmalarıdır:

İy uslular iy uslular siz eyidün ben n'ideyüm

Ol dost yüzün göreliden 'aklum başa gelmez benüm (Tatcı, 2011: 225)

beytiyle “Bizim Yunus”un siması hayalimizde hemen canlanıverir. Çünkü bildiğimiz, aşinası olduğumuz Yunus Emre, hakikatin bir ve her şeyin aslının “O” olduğunu söyler. O, gaip ve meçhul olana değil, kâinatın her köşesinde tecelli eden hakikate âşıktır. “Bizim Yunus” bu hakikatin bulunacağı yeri önce dağlara, taşlara, denize, yaza, kışa sorar; nihayet aradığı hakikati kendi “ben”inde bulur:

Çok cehd idüp istedüm yir ü gögi aradum

Hiç mekânda bulmadum buldum insân içinde (Tatcı, 2011: 304)

ama bu buluş paradoksal olarak Yunus'un yok oluşuna da zemin hazırlar. Çünkü hayranlık içinde müşahede ettiği hakikatin tecellisi o kadar parlaktır ki; kendisinden başka her şeyi görünmez kılar, fenaya uğratar. Yunus “ballar balı”nı elde etmek için “kovan”ını yağma eder. Dostun yüzüyle sadece Yunus kendinden geçmez; O'nun cemalini gören zahid bile ömrü boyunca güvendiği, itimat ettiği din ve imanını bu uğurda hiç çekinmeden yağmaya verir:

Yağmâya virür ol demde yüz bin zâhid dîn ü îmân (Tatcı, 2011: 252)

Yunus'un şiirlerinde arayış motifi önemli bir yere sahiptir. Birçok beyitte bu meseleye temas vardır. Bu açıdan Yunus'un şiirleri mutlak hakikati arayışın ifadesi şeklinde de okunabilir. Bu arayış, birçok sufinin dile getirdiği gibi, ezeli vatanda hakiki sevgili ile birlik olan ruhun dünyaya gönderilmesiyle birlikte başlar. Yani aslından koparak içine düştüğü dünya, ruh için bir gurbettir. Yunus'un ruhu doğduğu günden itibaren, yani asli vatanından ayrı düştüğü ilk andan itibaren sürekli ızdırıp çeker. Yunus'un dünya hayatında ayrı düştüğü sevgilisine karşı dilinden dökülen sözler de ezeli vatanda tattığı aşk şarabının etkisiyle söylenmiştir:

Âşık Yûnus bugün gurbetde kaldı

Ki 'ışkı söyledür dildâre karşı (Tatcı, 2011: 271)

Yunus'un dünya hayatında yaşadığı bu devamlı esriklilik haline sebep, ezeli bezminde Dost'un Yunus'un yüzüne attığı kısa süreli bir bakıştır. Yunus'un yaşadığı bu sarhoşluk hali öyle bir dereceye varır ki denizler kadeh olsa yine

bu susuzluğu gideremez. Bu susuzluğu giderecek olan tek şey, sevgiliyle arasındaki ayrılığın ortadan kalkmasıdır. Bu da ancak aradaki ikiliğin kalkmasıyla, dolayısıyla Yunus’un kendi benliğinden vazgeçmesiyle mümkündür.

Mevcut divan nüshalarında Yunus Emre’ye isnat edilen şiirlerin birçoğu için, bunların sekr (sarhoşluk) ve aşk karakteri taşıyan şiirler olduğunu söylemek mümkündür. Bu tür şiirlerde Yunus’un dudakları kıpırdamaz; bunlar tamamen ilahî aşkla dolu bir kalbin dilinden dökülen sözlerdir. Bu yüzdendir ki; bu şiirleri okuyan muhatabın yüzüne ilkbahar rüzgârı gibi ılık bir esinti çarpar. Bu şiirlerde fazilet ve ahlak aşılama, insanlara telkinde bulunma zayıftır. Yunus’un bu makamdan söylediği şiirleri belki de en iyi özetleyen şu dörtlüktür:

Cennet cennet didükleri

Bir ev ile birkaç hûrî

İsteyene virgil anı

Bana seni gerek seni (Tatçı, 2011: 333)

Peki divan nüshalarında ve mecmualarda Yunus Emre’ye mal edilen ama yukarıdaki kategoriye girmeyen, yani sekr (sarhoşluk) haliyle söylenmemiş, daha çok tasavvufun sahv (uyanıklık) düşüncesini yansıtan şiirlerin durumu nedir? Nitekim hislerden ziyade durgun bir gönlün çarpınışlarını gösteren bu tür şiirlerde his serbestliği olmadığı gibi aşkın coşkunuğu da yoktur. Bunlarda sözlerin yüzeyi ile derinliği birbirine çok yakındır. Tazarru ve niyazı andıran bu şiirlerde de hakikatin bir olduğu ve her şeyin aslının “O” olduğu görünse de, diğer şiirlerin aksine bunlarda o asla götüreceği tek şeyin ibadet olduğu vurgulanır. Şimdiye değin yapılmış divan neşirlerinde azımsanmayacak sayıda olan,

Uçmaktaki hürîleri geymiş anlar nûr tonları

Ne bahtılı mü'minleri bize nasîb eyle Çalap (Tatçı, 2011: 98)

gibi beyitlerde daha çok zühd ve takvaya bağlı ve şeriat adabına meyilli bir Yunus Emre profili karşımıza çıkmaktadır. Bu tarz beyitlerden bazıları şu şekildedir:

Her kim bu sözden almadı biş vakt namazı kılmadı

Bilün Müsülmân olmadı ol tamuya girse gerek (Tatçı, 2011: 172)

*Kuşlarla turgıl bile
Kıl namazun imam ile
Yalvar günahın gel dile
Tanla seher vaktinde dur*

*Okına Kur'an u Yâsin
Kulak urup dinleyesin
Tagca günahım yuyasın
Tanla seher vaktinde dur (Tatçı, 2011: 142)*

*Sana direm iy velî
Tur irtе namazına
Eger degülsen öli
Tur irtе namazına (Tatçı, 2011: 289)*

*San'atun yigregi çün namâzımı hoş pîşe
Namâz kılan kişide olmaz yavuz endişe (Tatçı, 2011: 305)*

Bunlar “Bizim Yunus”un diyebileceğimiz eda, üslup ve dilden uzak manzumeler gibi görünmektedir. Gölpınarlı bu tarz şiirlerin, Yunus Emre tarafından ya tarikat yoluna girişinin ilk dönemlerinde ya da tarikata yeni girenler için, onların diliyle söylenmiş manzumeler olduğunu düşünür. (Gölpınarlı, 1936: 21) Burhan Toprak ise “bu cins şiirlerin Yunus Emre'ye ait olmayacağını anlamak her halde büyük bir zekâ işi değildir.” (Toprak, 2006: 34) diyerek Yunus Emre'ye isnad edilen ve şeriat dairesi içinde kalan bu tür şiirleri toptan reddeder. Hazırladığı divan neşrinde şiirleri Yunus Emre'nin manevi yolculuğunda katettiğini söylediği evrelere göre yedi bölüm halinde veren Toprak, ilk dört bölüme aldığı şiirlerin Yunus Emre'nin Tapduk Emre'yle buluşmasından önce söylenmiş olabileceğini belirtir. Ancak bunlar arasında bahsi geçen mevzuları içeren şiirlere yine de yer vermez. Diğer bir ifadeyle; şeriat kurallarından, ibadetlerden, cennet arzusundan ve cehennem korkusundan bahseden şiirlerin Yunus Emre tarafından söylenmiş olamayacağını belirterek bu tarz şiirleri asla kabul etmez. Ama o da Gölpınarlı gibi, Yunus Emre'nin sülûk öncesinde şiirle meşgul olduğunu, Tapduk

Emre'nin hizmetine girdikten sonra şiirlerinin karakterinde değişim yaşandığını düşünür. Bu konuda özet olarak şu söylenebilir; Yunus Emre'yle ilgili yapılan çalışmalarda genellikle, -Köprülü'nün “müteşerriane ve zahidane” olarak tavsif ettiği- bu tarz şiirlerin Yunus Emre tarafından söylenmiş olabileceği kabul edilir, ancak bunların tasavvuf yoluna girmeden önceki devreye ait şiirler olduğu da vurgulanır. Meseleyi “cami Müslümanlığı-tasavvuf” karşıtlığı ile izah etmeye çalışan İlhan Başgöz de yine söz konusu şiirlerin Tapduk Emre kapısına varmadan önce söylendiği kanaatindedir:

“Onun cami Müslümanlığı ile dil bağına ise Taptuk Baba Tekkesi 'ne varmadan yazdığı şiirlerinden öğreniyoruz. Bu şiirlerde Yunus Emre "Namaz kılmayandan, oruç tutmayandan, cennetteki hurilerden, seher vakti namaza durmaktan, erte namazından, cennet şarabı içmekten, imam ile namaz kılmaktan ve kıldan ince sırat köprüsünden geçmenin korkusundan sıkça söz eder.” (Başgöz, 2012: 342-343)

Hayatındaki birçok ayrıntının karanlıkta kalması gibi, Yunus Emre'nin şiirle ne zaman tanıştığı da meçhuldür. Tapduk Emre'nin dergâhına varmadan önce şiirle meşgul olup olmadığı konusunda eldeki vesikalardan kesin bir bilgi elde edilememektedir. Bu yüzden Yunus Emre şiirleri tasnif edilirken, bunları sülûk öncesi ve sonrası şiirler olarak değerlendirmenin isabetli sonuçlar ortaya koyduğunu söylemek hayli güçtür. Kaldı ki *Vâkıât-ı Üftâde*'deki bir rivayete göre Yunus Emre'nin Tapduk Emre'nin nefesiyle şiir söylemeye başladığı belirtilir.⁵ Bu rivayetin doğruluğu kabul edildiği takdirde, Yunus Emre'nin seyr ü sülûk döneminden önce şiirle meşgul olmadığı sonucu bile çıkarılabilir. Ama yine unutulmamalıdır ki; hayatı hakkında bilinenlerin az, bilinmeyenlerin ise fazla olduğu bir şair olarak Yunus Emre'ye dair her yorum ve tasavvur, ortaya çıkacak her yeni bilgi ve belgeyle doğrulanabileceği gibi olumsuzlanmaya da açıktır.

Bununla birlikte, Hak âşığı bir şair olarak “Bizim Yunus”un, aşinası olduğumuz cezbeli şiirlerinin dışında kalan, “dar ve zühdi” bir yapıdaki şiirlerin, tasavvufa meyletmeden önce, yani Tapduk Emre'nin dergâhına varmadan önceki dönemlerde söylenmiş olabileceği ihtimali şöyle bir soru işaretini de beraberinde getirmektedir: Yunus Emre'nin halk arasındaki şöhreti acaba ne zaman başladı? Zira büyük çoğunluğu sözlü kültür aracılığıyla aktarılan Yunus şiirlerinin halk tarafından hafızalarda saklanarak dilden dile dolaşabilmesi, öncelikle Yunus Emre'nin yaygın bir şöhrete sahip olmasını gerektirmektedir. Tarihî kaynaklardan bu konuda da herhangi bir

⁵ Aziz Mahmud Hüdâyî, *Vâkı'ât-ı Üftâde*, Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâyî, nr. 574, s. 91, 256'den naklen (Tatçı, 2013: 600).

bilgiye ulaşmak mümkün görünmüyor. Menkıbelerde aktarılan rivayetlerin satır aralarında ise bazı ipuçlarına ulaşmak mümkündür. Daha doğrusu bu rivayetlerden, Yunus Emre'nin Tapduk Emre'nin kapısına varmadan önce şiir söylediğine dair en ufak bir işaret olmadığı gibi, halk tarafından tanınan birisi olduğunu gösteren herhangi bir kayıt da bulunmamaktadır. Aksine *Velâyetnâme*'de Yunus Emre'den bahsedilirken onun, başlangıçta çiftçilikle uğraşan sıradan bir köylü olduğu belirtilir, ta ki Tapduk Emre'nin kapısına varıncaya kadar. Şeyhinin dergâhında yaptığı hizmetin neticesinde Yunus Emre dönüşüm geçirerek, asıl, "Bizim Yunus" olarak şöhrete kavuşur, hatta yukarıda belirtildiği gibi şeyhinin icazetiyle dilinin bağı çözülür ve şiir söylemeye başlar. Böylece şiirleri halkın hafızasında saklanmaya değer bulunur. Tabii, çok zayıf da olsa şiirlerin, kaybolmalarını engellemek amacıyla Yunus Emre'nin kendisi tarafından yazıya geçirilmiş olma ihtimali de bulunmaktadır. Bu yüzden, söz konusu şiirler Yunus Emre'ye isnad edilecekse eğer, bunları sülûk öncesi şiirler şeklinde değil, belki olgunluk çağı şiirleri olarak görmek daha doğru olur, kanaatindeyiz. Hayatının son dönemlerinde insanlara ahlaki öğütler vermek amacıyla *Risaletü'n-nushiyye* isimli mesnevisini kaleme alması da aslında Yunus Emre'nin ahlaki ve zühdi anlayışa bağlı şiirlerini tasavvufi eğitimden önce değil, belki, sonraki dönemlerde söylediğini gösterir. Ama bu konuda da son sözün, hayatının karanlıkta kalan kısımlarını aydınlatacak yeni tarihî belgelere ait olduğu yine unutulmamalıdır.

Yunus Emre'nin ilahileri ile *Risaletü'n-nushiyye*'si arasındaki üslup farkı, Mevlânâ'nın *Divan-ı Kebir*i ile *Mesnevi*'si arasındaki farka oldukça benzemektedir. Mevlânâ coşkun ve vecd dolu ruhunun kanat çırpmalarını *Divan-ı Kebir*'deki gazelleriyle ortaya koyarken, insanlara yol göstermek amacıyla yazdığı *Mesnevi* ile de daha çok aklın kontrolü altında bir yol takip eder. Yunus Emre'nin divan nüshalarında bulunan şiirlerinin büyük çoğunluğu için de, bunların tıpkı *Divan-ı Kebir*'deki gazeller gibi akıldan değil, gönülden doğan şiirler olduğu ilk bakışta söylenebilir. *Risaletü'n-nushiyye* ise tam tersine irşad amacıyla kaleme alındığı için bu eserde hissîlikten ziyade fikrî bir üslup hâkimdir. Bu itibarla, divan nüshaları içinde bol sayıda örneği bulunan, riyazet ve nafîle ibadet etmek suretiyle Allah'ın azabından emin olma ve cennete girme ümidi taşıyan zühdi anlayışa bağlı manzumeler, üslup ve eda olarak "Bizim Yunus"un alışlagelen aşk ve cezbe dolu şiirlerinden ziyade *Risâletü'n-nushiyye*'ye daha yakın durmaktadır. Dolayısıyla Burhan Toprak'ın dediğinin aksine, söz konusu şiirlerin Yunus Emre'ye ait olamayacağını kesin bir dille iddia etmek hayli güçtür.

Bununla birlikte *Bektaşî Velâyetnâmesî*’nde şöyle bir menkıbeye yer verilir: Anadolu erenlerinin Tapduk Emre'nin tekyesine toplandıkları bir gün büyük bir meclis kurulur. O mecliste Yûnus-ı Gûyende isminde bir kimseyle beraber Yunus Emre de vardı. Tapduk Emre'ye cezbe hali gelince Gûyende'ye “Yûnus, söyle.” der, fakat Gûyende işitmez. Tekrar “Yunus şevkimiz var, söyle, dinleyelim.” dediyse de Yûnus-ı Gûyende yine duymaz. Üçüncü kez de Gûyende'den ses çıkmayınca, bu kez odun taşıyıcısına (Yûnus Emre) dönerek “Yunus, vakit doldu, o hazinenin kilidi açıldı, nasibini aldın, Hünkâr'ın sözü şimdi yerine geldi, bu mecliste sen söyle!» dedi. Bunun üzerine Yûnus'un gönlündeki tüm perdeler açıldı, Şevk denizine düştü. Ağzını açıp inci ve cevher saçtı. İlâhî hakikat sırlarından inceliklerinden öyle söz etti ki, işitenler hayran kaldılar.(Gölpınarlı, 1958: 49) Bu menkıbe Ali Nihani'nin manzum *Velâyetnâme Tercümesî*’nde şu ifadelerle yer alır:

İdip tahsîs-i hidmet bî-müşevveş

Ki kıldı anı dergâha Hatab-keş

İderdi heyzümi zahrine tahmîl

Bu veche hidmetini kıldı tekâmîl

Velî almaz idi eğri vü yaşî

Nice yıl hidmet itdi bî-telâşî

Meger bir gün gelir Rûm evliyâsı

Olur cem' u mahabbet bî-kıyâsî

O cem'iyetde olur idi berâber

Ana hem Yûnus-ı Gûyende derler

Hatab-keş dahi anda idi hâzır

Bulara Tabduk Emre oldu nâzır

İrişdi Tabduk'a bir cezbe hâlet

İder Gûyende'yi nutka delâlet

Didi Gûyende'ye kim sohbet eyle
Ki vardır şevkimiz gel imdi söyle

Velî işitmedi bu nutkı ol er
Eğerçi oldu bu hâhişi mükerrer

Ki aslâ gelmedi Gûyende'den söz
Bu kez döndürdi ol Heyzum-keş'e yüz

Gel ey Yûnus o dem erişdi didi
Sana kıldık güşâde ol kilidi

Virildi pes nasîbin ey nikû-kâr
Yerine geldi bu dem nutk-i Hünkâr

Gel imdi söyle feth idüp dehânı
Ayân it meclise sırr-i nihânı

İdince Tabduk Emre bu cevâbı
Açıldı Yûnus'un cümle hicâbı

Olundı katresi ummâna idmâc
Hevâ bâdı gidib bahr oldu emvâc

Olur merkûbı anın fülk-i ihlâs
Ki bahr-i vahdet içre oldu gavnâs

Gönül küncinden oldu genc zâhir
Dehânından nisâr itdi cevâhir

Zuhûra geldi esrâr-ı hakâyık
Ki derki âcizi ehl-i dakâyık

Erenlerden olıcak hüsn-i himmet
Olur sultân-ı dil bir âciz ümmet

Bu gûne Yûnus’un çün oldu hâli
Gınâya irdi ref’ itdi melâli

Erenler bizleri de ide ıslâh
Bu a’mâl idemez çün bizi iflâh

Salâh-ı hâl erenler mesleğidir
Sırâtdan sanma kim pâyın genidir

Bu teslike şerîatdır muhâfız
Alır bî-hıfz sem’i bâd-ı gâliz

Şerî’atde tarîka kıl sülûkı
Bulardır mülk-i gönlün çün mülûkı

Felâh-ı dü-serâdır şer’-i Ahmed
Çü elfâz-ı ma’ânî fer’-i Ahmed

Ma’ânî oldu esrâr-ı tarîkat
Ana elfâz olmuşdur şerî’at

Ki olmasa idi elfâz-ı cûdı
Görünmezdi ma’ânînin vücûdı

Bu besdir sözi hatm eyle tamâm it

O hatm-i enbiyâya hem selâm it (Karkaş, 2018: 379-381)

SONUÇ

Yunus Emre'nin gerçek şahsiyeti kadar mevcut bazı şiirlerin ona aidiyeti meselesi de hemen hiç bitmeyecek inceleme ve tartışmaların konusu olacak niteliktedir. Bu tartışmaların en temel sebebi de hiç şüphesiz Yunus'a nispet edilen şiirlerin birbirinden farklı üslup ve muhtevaya sahip olmasıdır. Bu konuda ileri sürülecek her görüş ve düşüncenin Yunus Emre hakkında ortaya çıkacak yeni bilgi ve belgelerle yanlışlanacağı da unutulmamalıdır. Hacı Bektaş-ı Velî *Velâyetnâmesi*'de geçen bir menkıbeye göre Tapduk Emre'nin dergâhında aynı zamanda iki farklı Yunus yetişmiş ve her ikisi de şairdir. Başından beri şiirle uğraşan Yunus-i Gûyende idi, odun taşıyıcısı olan "Bizim Yunus"un şiir söylemeye başlaması ise ancak Tapduk Emre'nin nefesiyle gerçekleşti. Tarihî kaynaklarca desteklenmese de bu hikâyenin anlattıklarından çıkardığımız şu fikirleri, bir tahmin olarak şöyle ifade edebiliriz: "Bizim Yunus"un şiirlerinin daha yaşadığı dönemlerde çağdaşı olan diğer Yunus'la karışmış olması muhtemeldir. Bu ihtimal şöyle de dile getirilebilir: "Bizim Yunus"un bildiğimiz cezbeli şiirlerine Yunus-i Gûyende'nin şiirlerinin karışmış olması da mümkün görünmektedir.

KAYNAKÇA

- BARTHES, Roland (2013). *Dilin çalışma sesi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BAŞGÖZ, İlhan (2012). "Yunus Emre, *Türk Folkloru ve Halk Edebiyatı*", Yunus Emre, (Ed. Ahmet Yaşar Ocak), Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, s.s. 339-360.
- BURSEVÎ, İsmail Hakkı (2017). *Rûhü'l-Mesnevî*, (Haz. İsmail Güleç), İstanbul: İnsan Yayınları.
- CHİTTİCK, William (2003). *Tasavvuf*, (Çev. Turan Koç), İstanbul: İz Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1936). *Yunus Emre-Hayati*, İstanbul: İkbâl Kitabevi.

- GÖLPINARLI, Abdülbâki (1958). *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî, Vilâyet-nâme*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- KARAKOÇ, Sezai (2012). *Yunus Emre*, İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KARKAŞ, Sedat (2018). *Ali Nihani'nin Manzum Hacı Bektaş-ı Velî Velâyetnâmesi*, İstanbul: Grafiker Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2003). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TATCI, Mustafa (1991). *Âşık Yunus ve diğer Yunusların şiirleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TATCI, Mustafa (2011). *Dîvân, Risâletü'n-nushiyye*, İstanbul: H Yayınları.
- TATCI, Mustafa (2013). “Yûnus Emre”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.43, s.s. 600-606.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1980). *Yunus Emre Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TOPRAK, Burhan (2006). *Yunus Emre Divanı*, İstanbul: Odunpazarı Belediyesi Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman (1991). “Aşk”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, s.s.18-21.